

Wojciech Jarecki

Wykształcenie wyższe a wynagrodzenie – analiza według sekcji i grup zawodów

Na początku lat pięćdziesiątych XX wieku zaczął następować w Polsce dynamiczny wzrost liczby studentów. Istnieje wiele motywów podejmowania studiów wyższych. Część osób podejmuje studia chcąc rozwijać swoje zainteresowania, część – w celu zdobycia wiedzy, inni – aby zwiększyć swe szanse na rynku pracy bądź uniknąć służby wojskowej. Dla części zaś istotnym motywem są oczekiwania uzyskania wyższego wynagrodzenia. Ponieważ motywem najbardziej wymiernym przy analizie efektów kształcenia są wynagrodzenia, autor podjął próbę zbadania trzech problemów:

(1) w jakim stopniu podnoszenie poziomu wykształcenia wpływa na wzrost wynagrodzeń;

(2) jak duże występują różnice w wynagrodzeniach w zależności od sekcji gospodarki i grup zawodów;

(3) jakie są różnice w wynagrodzeniach między Polską i krajami dawnej Unii Europejskiej w zależności od grupy zawodowej i sekcji gospodarki.

Artykuł zawiera też analizę przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto według grup zawodów i grup wiekowych, a następnie dynamiki zmian wynagrodzenia miesięcznego brutto według sekcji oraz stosunku wynagrodzenia miesięcznego brutto w poszczególnych sekcjach do wynagrodzenia brutto ogółem w Polsce i dawnej Unii Europejskiej z wyszczególnieniem wynagrodzeń osób z wyższym wykształceniem.

Wstęp

Na skutek zachodzących w świecie szybkich zmian technologicznych, rozwoju informatyki, postępującej globalizacji i związanego z nią m.in. przenoszenia firm do krajów o niskich kosztach pracy następują szybkie zmiany na krajowych i regionalnych rynkach pracy (por. Riffkin 2001; Drucker 2002, rozdz. 2 i 3). Zjawisko to dotyczy również Polski, gdzie, poza globalizacją i informatyzacją, następują również dynamiczne zmiany gospodarcze i polityczne związane z przechodzeniem od gospodarki centralnie planowanej do rynkowej. Te wszystkie przeobrażenia wymagają od osób znajdujących się na rynku pra-

cy dużej wiedzy i często wysokich kwalifikacji. Jakość tych kwalifikacji znajduje częściowe odzwierciedlenie w wynagrodzeniach.

Przemiany polityczne, które następują w Polsce od przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku sprzyjają dynamicznemu wzrostowi liczby studentów i absolwentów studiów wyższych. Zwiększa się także liczba uczelni, głównie o profilu ekonomicznym. Zjawisko to należy ocenić pozytywnie chociażby z tej przyczyny, że zgodnie z teorią ekonomii, a zwłaszcza z teorią kapitału ludzkiego, inwestycje w kształcenie dają wymierne korzyści w skali zarówno makroekonomicznej, jak i mikroekonomicznej (por. Samuelson, Nordhaus 1996, t. 2, s. 8–34; Białecki, Sikorska, red. 1998, s. 70–106). Korzyścią wymierną, na którą się najczęściej wskazuje w skali makro, jest wzrost gospodarczy, a w skali mikro – wyższe wynagrodzenie, otrzymywane w miarę wzrostu poziomu wykształcenia, wynikające ze wzrostu wydajności pracy (Begg, Fischer, Dornbusch 1995, s. 336–337). Korzyściami z podnoszenia poziomu wykształcenia trudniej mierzalnymi są: rozwój demokracji, wzrost aktywności zawodowej, poziomu kultury itd.

W artykule zajmuję się zagadnieniem różnic w wynagrodzeniach w zależności od grup zawodów i sekcji, ze szczególnym uwzględnieniem wynagrodzenia osób z wyższym wykształceniem. Należy jednak podkreślić, że motyw wyższych wynagrodzeń przy podejmowaniu decyzji o studiowaniu z reguły nie jest najważniejszy. Najczęściej głównymi przyczynami podjęcia studiów są chęć rozwoju swoich zainteresowań, zdobywania wiedzy czy posiadania wyższego wykształcenia (por. Janaszek 2002, s. 211–223). Część osób ze średnim wykształceniem rozpoczyna jednak naukę na studiach wyższych również w celu osiągnięcia w przyszłości wyższego wynagrodzenia i zwiększenia swoich szans na znalezienie zadowalającej pracy, przy czym dla jednych motyw wynagrodzenia jest kwestią najistotniejszą, dla innych – drugo- czy trzeciorzędną. Niemniej, obserwują oni rynek pracy i na podstawie bieżących wynagrodzeń w interesujących ich zawodach wysuwają prognozy w kwestii ich przyszłej wysokości.

W związku z powyższymi spostrzeżeniami celem artykułu jest próba znalezienia odpowiedzi na trzy pytania:

- w jakim stopniu podnoszenie poziomu wykształcenia wpływa na wzrost wynagrodzeń;
- czy występują istotne różnice w wynagrodzeniach między różnymi sekcjami gospodarki i grupami zawodów;
- jakie są różnice w wynagrodzeniach między Polską i krajami tzw. dawnej Unii Europejskiej (15 krajów) w zależności od grupy zawodowej i sekcji gospodarki.

W celu uzyskania odpowiedzi na te pytania najpierw przeanalizowano przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto według grup zawodów i grup wiekowych, na podstawie *Klasyfikacji zawodów i specjalności*, następnie dynamikę zmian wynagrodzenia miesięcznego brutto według sekcji w latach 1999–2003 i stosunek wynagrodzenia miesięcznego brutto w poszczególnych sekcjach, do wynagrodzenia brutto ogółem w Polsce i w dawnej Unii Europejskiej, z wyszczególnieniem wynagrodzeń absolwentów studiów wyższych (ISCED 97, poziom 5–6). Jako końcowy efekt odpowiedzi na powyższe pytania zostały sformułowane wnioski ogólne.

Wykształcenie wyższe a Klasyfikacja zawodów i specjalności¹

Od 1 stycznia 2005 r. obowiązuje w Polsce *Klasyfikacja zawodów i specjalności*. Jest ona pięciopoziomowym, hierarchicznie usystematyzowanym zbiorem zawodów i specjalności występujących na rynku pracy, opartym na klasyfikacji ISCO-COM 88. Podstawowym elementem tej klasyfikacji jest poziom kwalifikacji, będący funkcją kompleksowości i zakresu umiejętności na danym stanowisku pracy (w danym zawodzie). Poziomy kwalifikacji odpowiadają poziomowi wykształcenia według klasyfikacji ISCED 97. Pierwszy poziom odnosi się do pierwszego poziomu wykształcenia ISCED, uzyskiwanego w szkole podstawowej, drugi poziom – do drugiego poziomu wykształcenia ISCED, uzyskiwanego w gimnazjum i do trzeciego poziomu wykształcenia ISCED, uzyskiwanego w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i zasadniczej szkole zawodowej, trzeci – do czwartego poziomu wykształcenia ISCED, uzyskiwanego w szkole policealnej, oraz do trzeciego poziomu wykształcenia ISCED, uzyskiwanego w technikum, czwarty – do piątego poziomu wykształcenia ISCED, uzyskiwanego na studiach wyższych zawodowych, magisterskich i podyplomowych, oraz do szóstego poziomu wykształcenia ISCED, uzyskiwanego na studiach doktoranckich.

Strukturę grup klasyfikacji w powiązaniu z poziomami kwalifikacji przedstawiono w tabeli 1².

Jak wynika z danych przedstawionych w tej tabeli, osobom z wyższym wykształceniem odpowiadają przede wszystkim zawody z grupy 2 (specjaliści). Również w grupie 1 byłoby rzeczą pożądaną wykazać się wykształceniem wyższym. W pozostałych grupach nie oczekuje się od pracowników takiego wykształcenia. Mimo to można przypuszczać, że w niektórych zawodach, zwłaszcza w grupach 3–5, wykształcenie wyższe mogłoby w istotny sposób wpłynąć na wydajność pracy, a tym samym na wysokość wynagrodzenia. W celu zweryfikowania tego założenia przeanalizowano zatrudnienie według zawodów w kontekście wykształcenia wyższego.

Na koniec 2004 r. liczba pracowników z wyższym wykształceniem wynosiła w Polsce 2889 tys. osób i w stosunku do 2000 r. wzrosła o 41% (tabela 2). Większość osób z wyższym wykształceniem (aż 96–98%) była zatrudniona w pierwszych pięciu grupach zawodowych, w tym ok. 60% jako *specjaliści* i ok. 15% jako *parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy*. Jednocześnie można zauważyć niewielkie zmniejszenie udziału odsetka osób z wyższym wykształceniem wśród pracujących w dwóch pierwszych grupach zawodowych. Może to wynikać z dynamicznego wzrostu liczby osób z wyższym wykształceniem w ogólnej liczbie pracujących. W pozostałych trzech grupach zawodowych nastąpił niewielki wzrost odsetka osób z wyższym wykształceniem, co może świadczyć o wzroście poziomu wykształcenia całego społeczeństwa oraz konieczności poszukiwania pracy przez osoby z wyższym wykształceniem w grupach zawodowych nie wymagających takiego wykształcenia.

¹ Na podstawie *Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania*, DzU 2004, nr 265, poz. 2644, Załącznik, s. 1–4.

² Więcej informacji dotyczących klasyfikacji oraz zadań zawodowych w poszczególnych zawodach i grupach zawodów można znaleźć w wyżej wspomnianym *Rozporządzeniu*, a także na stronach internetowych: http://www.praca.gov.pl/index.php?page=klasyfikacja_zawodow&klasyfikacja_zawodow_id=1

Tabela 1
Struktura zawodowa grup wielkich klasyfikacji i poziomy kwalifikacji

Numer grupy	Nazwa grupy wielkiej	Liczba grup w ramach grupy wielkiej			Liczba zawodów i specjalności	Poziom kwalifikacji
		dużych	średnich	elementarnych		
1	Parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy	3	6	33	43	–
2	Specjaliści	4	20	65	440	4
3	Technicy i inny średni personel	4	17	69	313	3
4	Pracownicy biurowi	2	7	20	51	2 lub 3
5	Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	2	7	21	77	2 lub 3
6	Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	4	8	13	40	2
7	Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	4	17	74	318	2
8	Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	3	20	72	338	2
9	Pracownicy przy pracach prostych	3	10	21	83	1
10	Siły zbrojne	1	4	4	4	–
	Razem	30	116	392	1707	•

Źródło: Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy..., Załącznik, s. 1–3.

Warto również zwrócić uwagę, że stosunkowo licznie przez osoby z wyższym wykształceniem reprezentowana jest grupa *technicy i inny średni personel* (udział 12-procentowy).

Z analizy danych wynika, że liczba pracowników mających wyższe wykształcenie wyraźnie wzrasta. Powoduje to zapewne zwiększenie konkurencji na rynku pracy, ale także wzrost wydajności, wyższy poziom rozwoju osobistego itd.

Wynagrodzenie według zawodów i specjalności oraz według sekcji

W gospodarce rynkowej występuje zróżnicowanie wysokości płac między sekcjami gospodarki, zawodami i regionami. Zróżnicowana jest również wysokość wynagrodzeń w poszczególnych zawodach.

Istotnym elementem kapitału ludzkiego jest wiedza i dosyć ściśle związane z nią wykształcenie. W zależności od grup zawodów i sekcji istnieją różne potrzeby w zakresie poziomu wykształcenia. Bez wątpienia w części zawodów i specjalności wykształcenie wyższe jest niezbędne, np. w takich dziedzinach jak medycyna, biotechnologia, informatyka, architektura itd.

Tabela 2

Odsetki osób wykształceniem wyższym (ISCED 97, poziom 5–6) pracujących w Polsce w poszczególnych grupach zawodowych i dynamika zmian w zatrudnieniu w latach 2000–2004

Grupa zawodowa	Rok (IV kwartał) i dynamika zmian w stosunku do roku poprzedniego									
	2000	2001 /2000	2001	2002 /2001	2002	2003 /2002	2003	2004 /2003	2004 /2000	2004
Liczba osób pracujących z wykształceniem wyższym ogółem (tys.) Z tego:	2055	2196	1,07	2347	1,07	2618	1,12	2889	1,10	1,41
	%	%		%		%		%		
1. Parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy	18	17	1,04	16	0,98	15	1,07	14	1,07	1,16
2. Specjaliści (w tym naukowcy)	65	62	1,03	62	1,06	60	1,08	59	1,09	1,29
3. Technicy i inny średni personel	8	11	1,39	12	1,17	12	1,14	12	1,13	2,09
4. Pracownicy biurowi	3	5	1,45	5	1,23	5	1,13	6	1,19	2,41
5. Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	3	3	1,21	3	1,23	4	1,37	4	1,06	2,15
6. Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	1	1	1,20	1	1,25	1	0,97	1	1,24	1,80
7. Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	1	1	0,83	1	0,93	1	1,21	1	1,76	1,67
8. Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	0	•		0		1	2,50	1	1,55	6,20
9. Pracownicy przy pracach prostych	•	•		•		0		0	0,88	•
10. Siły zbrojne	•	•		•		1		1	1,17	•
Pozostałe	1	•		•		•		•		•

Źródło: dane Eurostatu

(http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=0,1136184,0_45572595&_dad=portal&_schema=PORTAL)

Osiągnięcie wyższego wykształcenia wymaga poniesienia określonych kosztów, które są związane bezpośrednio z kształceniem, ale także z przesunięciem w czasie uzyskiwanych dochodów, zróżnicowanych w zależności od zawodu czy sekcji. Osoby kształcące się oczekują zatem, po zdobyciu określonego, kolejnego poziomu wykształcenia, uzyskania wyższego wynagrodzenia. W związku z tym przeanalizowano zależność wykonywanego zawodu (tabela 3) i pracy w określonej sekcji (tabela 4) z otrzymywanym wynagrodzeniem. Uwzględniono zwłaszcza osoby mające wykształcenie wyższe (tabela 5).

Analizując dane zawarte w tabeli 3, można zauważyć, że występuje dodatnia zależność między wiekiem a wynagrodzeniem. Im pracownicy są starsi, tym mają wyższe wynagrodzenie. Zależność ta występuje w całym okresie pracy zawodowej w Polsce, natomiast w dawnej UE tylko do 59. roku życia. Analizując zagadnienie bardziej szczegółowo, można dostrzec, że w Polsce zależność ta dotyczy trzech pierwszych grup zawodowych, obejmujących największy odsetek osób z wyższym wykształceniem. W pozostałych grupach zawodowych następuje spadek wynagrodzeń od 60. roku życia (w grupach 4, 7 i 8) lub od 40. roku życia (w grupach 5 i 9). Natomiast w piętnastu krajach „starej” Unii wzrost wynagrodzeń w całym okresie pracy zawodowej następuje w grupach 3, 7 i 8, a spadek wynagrodzeń widoczny jest od 60. roku życia w grupach 1 i 5, a od 50. roku życia w grupach 2, 4 i 9.

Zarówno w Polsce, jak i w państwach „starej” Unii najwyższe wynagrodzenie (wyższe od średniej krajowej) uzyskują osoby pracujące jako *parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy oraz specjaliści*. Również *technicy i inny średni personel*, poza osobami w wieku do 29 lat, uzyskują wynagrodzenie powyżej średniej. W Polsce osoby z pierwszej grupy zawodowej zarabiają około 132% więcej niż wynosi średnia krajowa, a w Unii Europejskiej o 92% więcej od średniej. Natomiast osoby z drugiej grupy w Polsce osiągają wynagrodzenie wyższe od średniej krajowej o około 33%, a przedstawiciele tej samej grupy w Unii – wyższe o 46% od średniej unijnej.

Warto zauważyć, że zarobki *techników i innego średniego personelu* krajów „Piętnastki” są zdecydowanie wyższe od średniej unijnej. W Polsce różnica w wynagrodzeniu tej grupy zawodowej w stosunku do wynagrodzenia średniego jest znacznie mniejsza.

Najniższe wynagrodzenie otrzymują natomiast *pracownicy przy pracach prostych* (58% średniego wynagrodzenia w Polsce i 72% w Unii) oraz *pracownicy usług osobistych i sprzedawcy* (ok. 60% średniego wynagrodzenia w Polsce i 75% w Unii). W danych przedstawionych w tabeli 3 można również dostrzec, że różnice między grupami o najwyższych i najniższych wynagrodzeniach są w Polsce większe niż w Unii. Można też zauważyć, że im wynagrodzenie w poszczególnych grupach zawodowych jest niższe, tym mniejsze zachodzą różnice w poziomie wynagrodzeń w tych grupach w zależności od wieku.

W tabelach 4 i 5 przeanalizowano wynagrodzenia w kontekście sekcji gospodarki. W tabeli 4 uwzględniono dane dla Polski, w 5 – dla Polski i Unii Europejskiej. W tabeli 4 przedstawiono dane dotyczące wynagrodzeń w poszczególnych sekcjach gospodarki w stosunku do wynagrodzenia ogółem oraz dynamikę zmian wynagrodzeń w Polsce w poszczególnych sekcjach w latach 1999–2003.

Wynagrodzenie brutto w latach 1999–2003 wzrosło nominalnie o około 30% (tabela 4). W latach 2002–2003 wzrost ten uległ spowolnieniu. Największy przyrost wynagrodzeń nastąpił w *edukacji* i w *pośrednictwie finansowym* (ok. 44%), *ochronie zdrowia i opiece społecznej* (ok. 34%) oraz w *transporcie, gospodarce magazynowej i łączności* (ok. 33%). Naj-

Tabela 3
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w 2002 r. według grup zawodów i grup wiekowych w Polsce i Unii Europejskiej (15)

Grupa zawodowa	Wynagrodzenie ogółem (w euro) i (w nawiasach) wynagrodzenie w grupach zawodowych w stosunku do wynagrodzenia ogółem		Wynagrodzenie według grup wiekowych i zawodowych w stosunku do wynagrodzenia ogółem											
	Polska	UE	do 29		30-39		40-49		50-59		60 i więcej			
			PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE	PL	UE		
Średnia dla wszystkich pracujących	578	2142	0,79	0,76	1,02	1,05	1,02	1,08	1,02	1,08	1,14	1,11	1,41	1,08
1. Parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy	1339 (2,32)	4118 (1,92)	1,65	1,34	2,49	1,92	2,27	2,04	2,37	1,99	2,88	1,94		
2. Specjaliści	770 (1,33)	3129 (1,46)	1,09	1,05	1,35	1,46	1,36	1,57	1,46	1,65	1,75	1,56		
3. Technicy i inny średni personel	588 (1,02)	2394 (1,12)	0,89	0,86	1,01	1,16	1,02	1,19	1,13	1,21	1,21	1,35		
4. Pracownicy biurowi	517 (0,89)	1975 (0,92)	0,78	0,73	0,91	0,95	0,93	0,99	0,99	1,05	0,97	1,04		
5. Pracownicy usług osobistychi sprzedawcy	349 (0,60)	1602 (0,75)	0,56	0,66	0,64	0,80	0,62	0,80	0,62	0,78	0,51	0,74		
6. Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy, rybacy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	485 (0,84)	1732 (0,81)	0,68	0,65	0,88	0,85	0,89	0,85	0,90	0,88	0,83	0,91		
8. Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	515 (0,89)	1709 (0,80)	0,75	0,69	0,89	0,81	0,93	0,81	0,97	0,84	0,81	0,96		
9. Pracownicy przy pracach prostyh	338 (0,58)	1550 (0,72)	0,61	0,69	0,61	0,77	0,58	0,72	0,58	0,72	0,51	0,68		

Źródło: jak do tabeli 2.

Tabela 4
Dynamika zmian wynagrodzenia miesięcznego brutto w Polsce w latach 1999–2003 według sekcji

Wyszczególnienie	Dynamika zmian wynagrodzeń w kolejnych latach					Stosunek wynagrodzenia w sekcji do wynagrodzenia ogółem				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
Wynagrodzenie ogółem (zł)	1997	1894	2045	2098	2201	1697	1894	2045	2098	2201
Sekcja	2000/ 1999	2001/ 2000	2002/ 2001	2003/ 2002	2003/ 1999					
Ogółem	1,12	1,08	1,03	1,05	1,30					
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo (A)	1,10	1,09	1,05	1,02	1,29	0,92	0,90	0,91	0,93	0,91
Rybołówstwo i rybactwo (B)	1,00	1,05	1,02	1,18	1,26	0,80	0,72	0,70	0,70	0,78
Górnictwo i kopalnictwo (C)	1,09	1,09	1,05	1,03	1,29	1,73	1,69	1,72	1,76	1,73
Przetwórstwo przemysłowe (D)	1,10	1,06	1,02	1,06	1,27	0,94	0,93	0,91	0,91	0,92
Wytwarzanie i zaopatrzenie w energię i wodę (E)	1,11	1,09	1,04	1,03	1,30	1,36	1,35	1,37	1,39	1,37
Budownictwo (F)	1,00	1,02	1,01	1,08	1,23	0,92	0,90	0,85	0,84	0,96
Handel i naprawy (G)	1,08	1,08	1,00	1,08	1,26	0,87	0,84	0,84	0,82	0,85
Hotele i restauracje (H)	1,08	1,04	1,01	1,08	1,23	0,71	0,69	0,66	0,65	0,67
Transport, gospodarka magazynowa, łączność (I)	1,14	1,10	1,05	1,03	1,33	1,11	1,13	1,14	1,06	1,00
Przedsiębiorstwa finansowe (J)	1,21	1,12	1,05	1,02	1,44	1,59	1,72	1,78	1,82	1,77
Obsługa nieruchomości i firm (K)	1,13	1,09	0,96	0,99	1,17	1,11	1,13	1,14	1,06	1,00
Administracja publiczna i obrona narodowa; ubezpieczenia społeczne (L)	1,12	1,09	1,03	1,03	1,28	1,29	1,28	1,29	1,30	1,27
Edukacja (M)	1,20	1,08	1,05	1,06	1,44	0,90	0,97	0,97	0,99	1,00
Ochrona zdrowia i opieka społeczna (N)	1,11	1,11	1,05	1,05	1,34	1,00	1,00	0,93	0,90	0,90
Pozostała działalność usługowa komunalna, społeczna, indywidualna (O)	1,11	1,00	1,00	1,05	1,17	0,80	0,78	0,80	0,82	0,82

mniejszy przyrost wynagrodzeń nastąpił w *obsłudze nieruchomości i firm oraz pozostałej działalności usługowej, komunalnej, społecznej, indywidualnej* (ok. 17%), a także w *budownictwie oraz hotelach i restauracjach* (ok. 23%).

Interesujące są dane przedstawiające stosunek wynagrodzenia w poszczególnych sekcjach do wynagrodzenia ogółem. Najwyższy taki wskaźnik występował w *pośrednictwie finansowym* (59–82% powyżej średniej krajowej) oraz *górnictwie i kopalnictwie* (69–76%). Również zdecydowanie powyżej średniej zarabiają osoby pracujące w sekcji *wytwarzanie i zaopatrzenie w energię i wodę* (35–39%, w zależności od roku), a także *administracji publicznej i obronie narodowej oraz ubezpieczeniach społecznych* (27–30% powyżej średniej krajowej). Najniższe wynagrodzenia odnotowano w *hotelach i restauracjach* (65–71% średniego wynagrodzenia), *rybołówstwie i rybactwie* (70–80%) oraz w *pozostałej działalności usługowej, komunalnej, społecznej, indywidualnej* (78–82%).

Największe różnice w wynagrodzeniach w Polsce występują zatem w tych sekcjach, w których zatrudnieni reprezentują wysoki poziom wiedzy i umiejętności (np. *pośrednictwo finansowe*) lub też w których praca jest szkodliwa dla zdrowia (*górnictwo i kopalnictwo*). Najniższe wynagrodzenie otrzymują pracownicy sekcji nie wymagających zaawansowanej wiedzy (np. *rybołówstwo i rybactwo*).

Do ciekawych wniosków skłania porównanie wynagrodzeń otrzymywanych w Polsce i Unii Europejskiej. W tabeli 5 przedstawiono wysokość średnich wynagrodzeń w Polsce i 15 krajach dawnej UE, z uwzględnieniem osób z wyższym wykształceniem.

Najwyższe wynagrodzenie ogółem w 2002 r. w Polsce zanotowano w *górnictwie i kopalnictwie* (o 66% wyższe od średniej krajowej), *pośrednictwie finansowym* (62% powyżej średniej) oraz w *wytwarzaniu i zaopatrzeniu w energię i wodę* (23% powyżej średniej) (tabela 5), najniższe natomiast w *ochronie zdrowia i opiece społecznej* (77% średniego wynagrodzenia), *hotelach i restauracjach* (78%) oraz w *handlu i naprawach* (89%). W Unii Europejskiej (15 krajów) najwyżej oceniano pracę w takich dziedzinach jak *pośrednictwo finansowe* (o 35% wyższe od średniej unijnej), *administracja publiczna i obrona narodowa; ubezpieczenia społeczne* (24% powyżej średniej), *edukacja* (16% powyżej średniej) oraz *wytwarzanie i zaopatrzenie w energię i wodę* (15% powyżej). Natomiast najniższe było w *hotelach i restauracjach* (66% średniego wynagrodzenia unijnego), *handlu i naprawach* (85% średniego wynagrodzenia unijnego) oraz w *budownictwie* (89% średniego wynagrodzenia).

Warto zwrócić uwagę, że zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej wysokie wynagrodzenia uzyskują osoby zatrudnione w sekcji *pośrednictwa finansowego*, natomiast niskie – zatrudnione w *handlu i usługach*. Niekorzystne z punktu widzenia jakości kapitału ludzkiego, z powodu możliwej emigracji specjalistów, jest niskie wynagrodzenie w Polsce w sekcji *edukacja, ochrona zdrowia, pozostała działalność* (ok. 11% poniżej średniego wynagrodzenia), przy wysokim wynagrodzeniu w tej sekcji w Unii (9% powyżej średniego wynagrodzenia).

Podsumowując, warto zwrócić uwagę na fakt, iż wynagrodzenie osób z wyższym wykształceniem w Polsce jest wyższe o około 50% od średniego wynagrodzenia ogółu zatrudnionych. W Unii Europejskiej wskaźnik ten jest niższy i wynosi ok. 40%. W Polsce najczęściej zarabiają zatrudnieni z wyższym wykształceniem w *górnictwie i kopalnictwie* (ok. 52% powyżej średniej dla osób z wyższym wykształceniem), *pośrednictwie finansowym* oraz *transporcie, gospodarce magazynowej i łączności* (ok. 40% powyżej średniej). Oso-

Tabela 5

Wynagrodzenie miesięczne brutto w 2002 r. w poszczególnych sekcjach a wynagrodzenie brutto ogółem w Polsce i Unii Europejskiej (15) z wyszczególnieniem wykształcenia wyższego

Wyszczególnienie	Symbol sekcji	Średnie wynagrodzenie (euro)		Średnie wynagrodzenie w ISCED 5-6 (euro)		Wynagrodzenie w ISCED 5-6 do wynagrodzenia średniego		Wynagrodzenie średnie ogółem	Wynagrodzenie w ISCED 5-6
		Polska	UE	Polska	UE	Polska	UE		
Ogółem		578	2451	873	3515	1,5	1,4	0,24	Polska/UE 0,25
W całej gospodarce poza rolnictwem, łowiectwem, leśnictwem, rybołówstwem i rybactwem		0,99	0,99	1,00	1,00	1,5	1,4	0,24	0,25
Górnictwo i kopalnictwo	C	1,66	1,14	1,52	1,30	1,4	1,6	0,34	0,29
Przetwórstwo przemysłowe	D	0,92	0,99	1,24	1,04	2,0	1,5	0,22	0,30
Wytwarzanie i zaopatrzenie w energię i wodę	E	1,24	1,15	1,25	1,05	1,5	1,3	0,25	0,29
Budownictwo	F	0,90	0,89	1,12	0,91	1,9	1,1	0,24	0,31
Przemysł (bez budownictwa)	C + D + E	1,01	1,00	1,26	1,04	1,9	1,5	0,24	0,30
Przemysł (z budownictwem)	C + D + E + F	0,99	0,98	1,24	1,02	1,9	1,5	0,24	0,30
Handel i naprawy	G	0,89	0,85	1,23	0,88	2,1	1,5	0,25	0,35
Hotele i restauracje	H	0,78	0,66	1,26	0,62	2,4	1,3	0,28	0,51
Transport, gospodarka magazynowa, łączność	I	1,14	1,00	1,40	0,97	1,8	1,4	0,27	0,36
Handel i usługi	G + H + I	0,97	0,86	1,29	0,88	2,0	1,5	0,27	0,36
Przedsiębiorstwa finansowe	J	1,62	1,35	1,40	1,18	1,3	1,2	0,28	0,30
Obsługa nieruchomości i firm	K	1,04	1,07	1,00	1,05	1,7	1,4	0,23	0,28
Administracja publiczna i obrona narodowa; ubezpieczenia społeczne	L	1,21	1,24	0,74	1,04	1,2	1,2	0,23	0,24

Edukacja	M	0,99	1,16	0,78	0,99	1,1	1,2	0,20	0,19
Ochrona zdrowia i opieka społeczna	N	0,77	1,04	0,85	0,94	1,5	1,3	0,18	0,21
Pozostała działalność usługowa, społeczna, komunalna, indywidualna	O	0,96	1,03	0,75	0,96	1,3	1,3	0,22	0,22
Edukacja, ochrona zdrowia, pozostała działalność	M + N + O	0,89	1,09	0,59	0,97	1,3	1,3	0,19	0,19

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu

(http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?_pageid=0,1136184,0_45572595&_dad=portal&_schema=PORTAL).

by legitymujące się wykształceniem wyższym najmniej zarabiają w *administracji publicznej, obronie narodowej i ubezpieczeniach społecznych* (74% średniego wynagrodzenia osób z wyższym wykształceniem), *pozostałej działalności usługowej, komunalnej, społecznej i indywidualnej* (75%), w *edukacji* (78%) oraz w *ochronie zdrowia i opiece społecznej* (85%). W Unii Europejskiej najwięcej zarabiają osoby z wyższym wykształceniem zatrudnione w *górnictwie i kopalnictwie* (30% powyżej średniego wynagrodzenia osób z wyższym wykształceniem) i w *pośrednictwie finansowym* (24%), natomiast najniżej szacowana jest praca w *hotelach i restauracjach* (62% średniego wynagrodzenia osób z wyższym wykształceniem), *handlu i naprawach* (88%) oraz w *budownictwie* (91%). Można więc zauważyć, że najwyższe wynagrodzenia w Polsce i w Unii występują w tych samych sekcjach, ale najniższe wynagrodzenia w innych – w Polsce w sekcjach związanych z budżetem, a w Unii – w ekonomicznych (handel, usługi).

Największe różnice między wynagrodzeniem osób z wykształceniem wyższym a średnim wynagrodzeniem wszystkich zatrudnionych w Polsce dają się zauważyć w hotelach i restauracjach, w której to sekcji osoby z wykształceniem wyższym otrzymują o 140% wyższe wynagrodzenie w stosunku do ogółu zatrudnionych (tabela 5). Niewiele niższe różnice występują w handlu i naprawach (110%) oraz przetwórstwie przemysłowym (100%). W Unii największe różnice występują w górnictwie i kopalnictwie (60%), przetwórstwie przemysłowym oraz w handlu i naprawach (po 50%). Zatem w Polsce zróżnicowanie wynagrodzeń jest znacznie większe niż w Unii Europejskiej.

Analizując stosunek wynagrodzeń w Polsce i krajach „starej” Unii Europejskiej ogółem i osób po studiach wyższych, można zauważyć, że wysokość wynagrodzenia w Polsce stanowi średnio 25% wynagrodzenia w Unii (tabela 5). Sekcją, w której różnica między wysokością wynagrodzenia w Polsce i Unii jest największa, jest *ochrona zdrowia i opieka społeczna*. Osoba zatrudniona w tej sekcji w naszym kraju otrzymuje średnio 18% wynagrodzenia osoby zatrudnionej w tej sekcji w Unii. Dla kolejnej sekcji – *edukacja* – wysokość wynagrodzenia otrzymywanego w Polsce wynosi 20% wynagrodzenia unijnego. Najmniejsze różnice występują w sekcjach *hotele i restauracje* oraz *pośrednictwo finansowe* (po 28% unijnego wynagrodzenia).

Wśród osób z wyższym wykształceniem największe różnice w wynagrodzeniach między Polską i Unią występują w *edukacji* (19% unijnego wynagrodzenia) oraz w *ochronie zdrowia i opiece społecznej* (21%), najmniejsze natomiast w sekcji *hotele i restauracje* (51%), w *transporcie, gospodarce magazynowej i łączności* (36%) oraz w *handlu i naprawach* (35%).

Wnioski

Dynamiczny wzrost liczby osób z wyższym wykształceniem powoduje, że takim poziomem wykształcenia legitymuje się coraz więcej osób zatrudnianych na stanowiskach nie wymagających wyższego wykształcenia, tj. pracownicy biurowi, średni personel, pracownicy usług osobistych itd. Podnoszenie poziomu wykształcenia, z punktu widzenia nakładów i efektów kształcenia (w tym poziomu wynagrodzenia), może więc się wydawać nieracjonalne, jednak w dużej części wynika ono prawdopodobnie z chęci rozwoju i zwiększania szans na zatrudnienie.

Faktem statystycznym jest, że osoby z wyższym wykształceniem otrzymują o około 50% wyższe wynagrodzenie od średniego wynagrodzenia wszystkich pracujących w Polsce. Zatem z punktu widzenia wysokości otrzymywanych wynagrodzeń można stwierdzić, że studiować warto. Innymi korzyściami, nie analizowanymi w artykule, są zapewne większe szanse na znalezienie pracy i niższe ryzyko bezrobocia.

Podając bardziej szczegółowo problem wynagrodzeń, warto zwrócić uwagę, że ich wzrost następuje w miarę upływu lat – im pracownicy są starsi, tym zarabiają lepiej. Zależność ta dotyczy w Polsce średniego wynagrodzenia wszystkich zatrudnionych oraz tych, którzy pracują w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji. Charakterystyczne jest również to, że najniższe wynagrodzenie uzyskują osoby najmłodsze (do 29. roku życia), czyli nie mające dużego doświadczenia zawodowego. Wśród nich jedynie w dwóch pierwszych grupach zawodowych (*specjaliści, kierownicy, parlamentarzyści* itd.) wynagrodzenie przewyższa średnią krajową. Jednocześnie w tych dwóch grupach występuje największy odsetek osób mających wykształcenie wyższe.

W dawnej Unii Europejskiej wzrost wynagrodzeń następował do 59. roku życia, a powyżej tego wieku obniżał się. Dotyczy to, w przeciwieństwie do Polski, również dwóch pierwszych grup zawodowych, przy czym wynagrodzenie *specjalistów* obniża się już od 50. roku życia, natomiast wzrasta przez cały okres pracy zawodowej u *techników i innego średniego personelu* oraz u *robotników przemysłowych i rzemieślników* czyli w grupach, w których posiadanie wykształcenia wyższego nie wydaje się niezbędne.

Kwestią wartą zauważenia i – ewentualnie – wymagającą dalszych badań jest zatem odpowiedź na pytanie, czy w Polsce, w przeciwieństwie do Unii, wydajność pracy w dwóch pierwszych grupach zawodowych rośnie aż do przejścia na emeryturę? W takim przypadku być może wskazane byłoby przedłużenie wieku emerytalnego.

W odniesieniu do poszczególnych sekcji gospodarki w Polsce, wyższe wynagrodzenie jest związane zwłaszcza z kształceniem w dziedzinie ekonomii (*finanse, ubezpieczenia*), *administracji* oraz z kierunkami „politechnicznymi” – *górnictwem i kopalnictwem*, a także *wytwarzaniem i zaopatrzeniem w energię i wodę*. W Unii Europejskiej najwyższe wynagrodzenie było związane z kierunkami studiów społecznych i humanistycznych, związanych w dużej mierze z wynagrodzeniami otrzymywanymi z budżetu (*pośrednictwo finansowe, edukacja, administracja publiczna, obrona narodowa, ubezpieczenia społeczne*).

Pozytywny dla Polski jest wysoki odsetek osób studiujących na kierunkach ekonomicznych, gdyż po ich ukończeniu rosną możliwości otrzymywania relatywnie wysokiego wynagrodzenia. Negatywnie jednak należy ocenić spadek liczby osób studiujących na kierunkach inżynierskich. Osoby te bowiem mają w Polsce szanse na znalezienie zatrudnienia relatywnie lepiej płatnego. Niekorzystny, z punktu widzenia mikroekonomicznego, jest również wysoki odsetek osób studiujących w Polsce na kierunkach pedagogicznych, po których wynagrodzenie jest niższe niż średnia krajowa. Do tego dochodzi spadek popytu na pedagogów ze względu na niż demograficzny. Szansą natomiast dla tych osób na wyższe wynagrodzenie może być podjęcie pracy w państwach starej Unii (por. Kryńska, red. s. 207–244).

Istotne dla podejmowania decyzji o kształceniu może być dostrzeżenie, że w Unii Europejskiej wynagrodzenie osób pracujących na stanowiskach nie wymagających wysokich kwalifikacji jest relatywnie wyższe niż wynagrodzenie osób o podobnych kwalifikacjach

w Polsce. Może to wynikać ze spadku podaży osób mniej wykształconych, ale także ze wzrostu kwalifikacji osób na tych stanowiskach.

W Polsce występuje bardzo silny wzrost liczby osób z wyższym wykształceniem i konsekwencją tego faktu będzie zapewne relatywny spadek wynagrodzeń. Jednocześnie osoby legitymujące się wykształceniem wyższym będą napotykały coraz większe problemy ze znalezieniem pracy w zawodach wymagających takiego wykształcenia i swoje poszukiwania pracy skierują na zawody, przy których wykonywaniu takie wykształcenie nie wydaje się konieczne. W efekcie nieefektywne z punktu widzenia otrzymywanego wynagrodzenia może się okazać w najbliższych latach masowe podejmowanie studiów wyższych przez absolwentów szkół średnich, zwłaszcza przez tych, którzy nie czynią tego głównie dla własnego rozwoju czy też mają mniejsze zdolności do nauki. Efektywniejsze dla nich może się okazać rozwijanie własnych umiejętności, przy których cenniejsze będą praktyka i doświadczenie niż fakt posiadania dyplomu szkoły wyższej.

Literatura

Begg D., Fischer S., Dornbusch R. 1995

Mikroekonomia, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

Białecki I., Sikorska J. (red.) 1998

Wykształcenie i rynek, Wydawnictwo Tepis, Warszawa.

Drucker RF. 2002

Myśli przewodnie Druckera, MT Biznes, Warszawa.

Janaszek K. 2002

Rola motywacji w procesie kształcenia studentów niefilologów, „Przegląd Zachodniopomorski”, nr 1.

Kryńska E. (red.) 2000

Mobilność zasobów pracy, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.

Riffkin J. 2001

Koniec pracy, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław.

Samuelson P., Nordhaus W.D. 1996

Ekonomia, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Strony www:

GUS: http://www.stat.gov.pl/dane_spolgosp/praca_ludnosc/bezrobocie_rejestrowane/2005-llkw/1-12.xls

http://www.praca.gov.pl/index.php?page=klasyfikacja_zawodow&klasyfikacja_zawodow_id=1